وقایع انجمن ۱٤ عمومی مستشرقین

در الجزایر

نگارش میرزا عبد الحسین خان کاشانی
معلّم فارسی دار الفنون کمبریج
در انگلستان

ربیع الاوّل سنه ۱۳۲۳ هجری مطابق
اوریل سنه ۱۹۰۵ میلادی

در روز پنجشنبه ۲۴ محرّم سنه ۱۳۲۴ هجـری مطابق ۳۰ شهر مارس سنه ۱۹۰۵ مسیحی این بندهٔ بسمت نمایندهٔ گی دولت علیّه ایران اصانها الله عن الآفات در انجمن چهاردهم عمومی مستشرقین از لندن بعزم الجزایر حرکت کرده بعد از سه روز مسافرت ازطریق پاریس و مارسیل و بحر ابیض به بندر (فیلیپ ویل) که از بنادر معموره افریقای شمالی و متعلّق بدولت فرانسه است وارد شـد و بعد از دو شب توقّف در آن بندر و یازده روز مسافرت در داخله متصرّفات افریقای شمالی فرانسه و دیدن شهر قدیم قسطنطین و بطنه و تیمگاد

روز شنبه نهم صفر به بندر الجزایر حاکم نشین مستملکات افریقای شمالی فرانسه و محلّ انعقاد انجمن چهاردهم مستشرقین رسیده مشغول خدمت مرجوعه خویش گردید

قبل از شروع بشرح انجمن امسال لازم است برای توضیح شمّهٔ از تاریخ تأسیس و مختصری از فواید ومقاصد آن نگارش آید

در سنه ۱۸۷۳ مسیحی معلّمین السنه شرقیّه فرانسه عمومًا و مدرّسین السنه شرق اقصی خصوصًا نظر به پیشرفت ملّت ژاپون در تحصیل علوم و صنایع و تمدّن حالیّه ارُوپ مجاس مشورتی فراهم آورده مقرّر داشتند که در همان سال انجمن عمومی در پاریس تأسیس نموده مرکّب از تمام افاضل مستشرقین اروپ رأی زده به بینند تاچه حد تغییرات در زبان

ژاپون برای ترویج و تحصیل و تدریس و تسهیل
علوم و صنایع حالیّه فرض و واجب است و هنوز
این انجمن منعقد نشـده قرار گذاشتند که آنـرا
منحصر بزبان ژاپونی ندارند و هر مطلبی راجع و
نافع بالسنه و علوم و صنایع قدیم و جدید مشرق
زمین باشد در حضور اجزاء مطرح مذاکره شود
و نیز قرار براین شد انعقاد این انجمن را بهمان
سال منحصر نکنند و بعد از آن در هر نقطه و در
هر وقت که آراء متّفق شد باسم (انجمن عمومی
مستشرقین) منعقد شده بعدّه جلسه آنرا بخوانند مانند
(انجمن اوّل عمومی مستشرقین) و (انجمن دوّم عمومی
مستشرقین) و غیره و ایضاً قرار براین شد که تمام
تقریرات وگذارشات هرجلسه انجمن‌را بطبع رسانده
منتشر سازند و برای مخارج انجمن و طبع تقریرات

و گذارشات از هرکس دوازده فرانك حقّ دخول
و جزئیت بگیرند

انجمن اوّل در غرّه سپتامبر سنه ۱۸۷۳ فرنگی در
حضور جمع کثیری ازبزرگان فرانسه در پاریس
انعقاد یافت و سفیر ژاپون مقیم پاریس تقریر مفصّلی
کرده اظهار داشت که انجمن شریفی مانند این نه فقط
مایهٔ پیشرفت السنه مشرقیست در اروپ بلکه اسباب
پشت گرمی است از برای ملّت و دولت ژاپون که
تازه در طلب تمدّن وترقّی اروپ شده دیروز بود که
ما با خوارج آمد ورفت نداشتیم وزبان و تمدّنمان
را از برای خود کافی میشمردیم ولی امروز اوضاع
ژاپون دگرگون گشته باخوارج آمد ورفت پیداکرده
دامنه فلاحت و تجارتمان و سیع شده و علوم و صنایع
اروپ را در مملکت خود رایج کرده‌ایم و الحال در

حروفات قدیم خود بمقتضیات الیوم بعضی اشکالات
برای استعمالات لفظی وکتبی پیدا کرده که تا حدّی
مانع ترقّی و سهولت امورات است ودرسر آنیم که
تغییرات عمده در لسان و حروف قدیم خودبدهیم
واگر بخاطر شریف شماها حضّار راهی برای حلّ این
مسئله خطور نماید و بماها بیاموزید ماهارا رهین
امتنان ابــدی خواهید نمود در روز سیّم افتتاح
انجمن جنابجلا لتمآب آقای نظرآقا سفیر دولت علیّه
ایران بانجمن تشریف آورده تقریر مفصّلی راجع به
پیش رفت تحصیلات السنه شرقیّه در اروپ وترقّی
السنه و علوم و صنایع اروپ در مشرق زمین و
محسّنات تأسیس چنین انجمنی در پای تخت دولت
فرانسه خواندند و بعد شخص فرانسوی معلّم زبان
چینی مذکورداشت که جناب جلالتمآب فرّخ خان

سفیر سابق دولت علیّه ایران در پاریس که بسیار
صاحب علم و فضل و علم دوست بودند وقتی
بمن فرمودند که در قدیم الایّام یکی از پسرهای
زرادشت چندنفر از تلامیذ و مریدین پدرخودرا
بچین فرستاد که رفته در آنجا آئین وطریقه آتش
پرستی‌را برقرار نمایند و تلامیذ مزبور بسیاریرا از
اهالی چین بدین خود هدایت کردند و بنا بر این
احوال هیچ استبعاد ندارد که علامت مراوده قدیم
فیمابین آندولت و دولت علیّه ایران در جریده
حوادث چین ثبت و پیدا باشد و شماکه معلّم لسان
چینی هستید شاید بتوانید این مطلب‌را انکشاف
نمائید و من بفرمایش ایشان تفحّص کرده در یکی از
کتب قدیم چین موسوم بـه (فونسو نونکی) دیدم
نوشته است که در قدیم الایّام شخصی زرادشت نام

از ممالك ایران دینی مؤسّس شد که در آن جواهرات
نفیسه و آتش‌را میپرستیدند نخستین این دین در پای
تخت ایران و بعد کم‌کم در تمام و لایات برقرارشد
و بازهم اگر جستجو شود احتمال کلّی میرود ذکردین
زرادشت و مرابطه با ایران در کتب قدیمه چین
پیدا شود تقریرات وگذ ارشات انجمن اوّل عمومی
مستشرقین در سه جلد کتاب مطبوع و ضبط است

انجمن دوّم در سال بعد سنه ۱۸۷٤ فرنگی در لندن
منعقد شد و از تقریرات و گذارشات آن یک نسخه
موجود است

انجمن سوّم در پطرزبورغ در سنه ۱۸۷٦ منعقد و
مطبوعاتش دو جلد است

انجمن چهـارم در فلارنس ایطالیا سنه ۱۸۷۸ و
مطبوعاتش دو جلد است

انجمن پنجم در برلن در ۱۸۸۱ و مطبوعاتش سه جلد است

انجمن ششم در لایدن هولاند در سنه ۱۸۸۳ و مطبوعاتش چهار جلد است

انجمن هفتم در و ینه در سنه ۱۸۸۶ و مطبوعاتش سه جلد است

انجمن هشتم در استاکهلم سوِد در سنه ۱۸۸۹ و مطبوعاتش دو جلد است

انجمن نهم در لندن در سنه ۱۸۹۲ و مطبوعاتش دو جلد است

انجمن دهم در جنو سویجره در سنه ۱۸۹٤ و مطبوعاتش یك جلد است

انجمن یازدهم در پاریس در سنه ۱۸۹۷ و مطبوعاتش سه جلد است

انجمن دوازدهم در روم در سنه ۱۸۹۹ و مطبوعاتش سه جلد است

انجمن سیزدهم در هامبورگ در سنه ۱۹۰۲ و گذارشاتش یك جلد است

(انجمن ۱٤ امسال در الجزایر منعقد وشرحش در ذیل مذکور است)

در روز چهارشنبه ۱۲ شهر صفر مطابق نوزدهم شهر اوریل انجمن ۱٤ عمومی مستشرقین بریاست جناب مسیو (ژُنار) فرمانفرمای ایالت الجزایر از طرف دولت جمهوری فرانسه در حضور تمام مستشرقین و جمع کثیری از صاحبمنصبان کشوری ولشکری واعاظم شهر در عمارت موسوم به (قصر قو نصلی) بساعت نه و نیم فرنگی رسمانه افتتاح یافت اسامی مأمورین

دُول و سایر اجزاء انجمن را بترتیب حروف الِف
بای فرنگی چاپ کرده عدّه مأمورین دول ۵۱ نفر
من جمله ۱۵ نفر از قطعات مختلفه آلمان واز طرف
دولت علیّه ایران وروس و چین هریك یك نماینده
و ازجانب حکومت مصری چهار نماینده و سایر
مأمورین مدارس السنه شرقیّه و اجزاء مجلس که
حاضربودند قریب ۵۰۰ نفرمیشدند بعد از مختصر
نطقی حاکی برافتتاح مجلس فرمانفرما اسامی مامورین
را یك یك بترتیبی که چاپ کرده بودند بلند میخواند
شخص مأمور برخاسته مختصر تقریری مبنی برتعارفات
رسمانه نسبت بدولت و کارگذاران فرانسه ازروی
نوشته میخواند ویالسانًا ادامیکرد نوبت که به این
خانزاد دولت علیّه ایران رسید برخاسته بعداز
تعارفات رسمانه نسبت برئیس انجمن بزبان انگلیسی

اظهار داشت که برای ترقّی علوم و صنایع و پیشرفت
امورات تمدّن و استحکام بنای انسانیّت و ازدیـاد
ثروت و تجارت و فلاحت ارتباط تامّه مابین دول
و ملل مختلفه عالم فرض و واجب است واین ارتباط
تامّه وقتی میسّر شود که ادبـا و فضلا و عرفاء
طوایف اختلاف کنار گذارنـد ودر انجمن اتّحاد
نشینند و از السن و ادبیّات و افکار قدیمه و حالیّه
خویش صحبت‌را نند وآراء انگیز ند و بتولاّی آن
بدرجه علوی انسانی نایل شوند تحصیلات السنه
شرقیّه برای طوایف اروپ لازم و ترویج علوم و
صنایع اروپ براهالی مشرق ضروراست وازاین
جهت افتتاح این انجمن را در الجزایر و حضور
چنین مجمعی از علما و عرفا و ادبا بساحل افریقای
شمالی که حاکی بر تمدّن عرب و انتشار دین مبین

اسلام است باید از جان ودل دعاگو و ثناجوبود
و خود نکته بزرگی است بر استحکام روابط مابین
طوایف ودول مشرق و مغرب واین بنده از طرف
دولت علیّه اعلیحضرت قدر قدرت اقدس همایون
شاهنشاه ایران (لازال ایّام ملکه ودولته) از صمیم
قلب پیشرفت مقاصد این انجمن را خواهانم و از
غریب نوازی و مهمان پروری کارگذاران حکومت
الجزایر مالانهایه شاکر تقریر این بنده در نزد انجمن
نیکو افتاده مکرّراً بدست زدن که عادت فرنگان
است تصدیق و تعریف میکـردنـد خطابهای
مأمورین و سایر اجزاء قریب دو ساعت طول کشید
بعد از اتمام قرار براین شد که جلسه های انجمن
برای شنیدن تقریرات و فیصله امورات در عمارت
دولتی (قصر مدارس عالیه) منعقد گردد و هشت

روز مفتوح باشد بعد از ظهر همین روز بساعت سه فرنگی تمام مأمورین و اجزاء انجمن جمع شـده انجمن را بهفت شعبه منقسم ساختند و از برای هر شعبه اطاق مخصوصی ترتیب داده بودنـد هرکسی بهر اطاقی که میل داشت مجاز بود برود واین هفت شعبه از این قرار بود:

شعبه اسلامی شعبه هند شعبه السنه تورانی وادیان عتیقه شعبه افریقا شعبه شرق اقصی شعبه السنه یونان و شرق اروپ و شعبه علوم و صنایع شرق و از این شعب شعبه اسلامی از همـه معتبرتر و مهمتر بود وعدّه زیادی از مستشرقین اروپ وشیوخ مغربی هرروز در این شُعبه جمع میشدند رئیس این شعبه مسیو (دخویـه) هولانـدی ونایب رئیس مستربرون انگلیسی بودند

تخمیناً ۱۵۰ تقریر در انجمن امسال رویهم رفته خوانده شد و بیشتر این تقریرات راجع بلسان و تمدّن عرب بود و بزبان فرانسه ادا میشد شخص ارمنی (ار اکیلیان) نام از متوقّفین تفلیس تقریری بزبان فرانسه ازوضع زرد شتیهای دولت علیّه ایران خواند چون تازهٔ نداشت قابل ذکر نیست تقریرات اغلب مستشرقین اروپ هم اگرچه مدقّق است از سلیقهٔ ماها دور و خالی از ذوق است اهمیّت کلّی بتاریخ و اشتقاق حروف داده غالبًا از دانستن اصطلاحات زبان بی بهره اند فرضًا دعوی عیب جوئی از اساتید شعراء فرس میکنند در صورتیکه نه طبع شعر فارسی دارند و نه از استعارات شعری مطّلع باوجود این شب و روز مشغول کارند و تصنیفات زیاد همه ساله بطبع

میرسانند و از این ممر صاحب اسم میشوند از
ما بین فرنگان آلمانیها در السنه شرقیه خیلی ترقی
کرده اند و مطبوعاتشان زیادتر از سایرین است
در روز دوم انجمن شخص آلمانی (والرس) نام
تقریری خواند ایراد بر فصاحت بعضی آیه های
کلام الله قرآن مجید و خلاصه مقصودش این بود
که از فصاحت کلام الله عیب جوئی کرده باشد
تا در عربی دانی اسمی بیرون کند شیوخ مصری و
مغربی که حاضر بودند رد قول آلمانی را کرده اورا
تاحدی مجاب نمودند روز بعد یکی از شیوخ مصری
نطق غرائی بلسان عربی خواند سخت شخص آلمانی را
عقب گذاشت بطوریکه آلمانی معاهده کرد نطقش را
از جریدهٔ گذارشات انجمن محذوف دارد آلمانی
دیگر که مدتی در ایران سیاحت میکرده و از ابنیه

و عمارات قدیم عکس و نقشه بر میسدا شته است
یک نسخه کتاب خودش را تقدیم انجمن نمود این
بنده قرائتی در توصیف شعرای صوفیّه و بیان عقاید
آنان بزبان انگلیسی نوشته بود قرائت نمود از
چیزهای دیکر که را جع بلسان وادبیّات فرس و
یادارای اهمیّت باشد در انجمن ۱٤ خوانده نشد

(شمّهٔ از پذیرائی برای اجزاء انجمن)

روز سیز دهم صفر تمام مأمورین و اجزاء را بعمارت
(هُتل دُو وِیل) بضیافت شب نشینی دعوت کرده
بودند مجلس بدی نبود

روز شانزدهم صفر مجلس بالی در تماشا خانه شهری
مرتّب کرده و نیز عدّه زیادی از اعاظم شهر و شیوخ
عرب مغربی موعود بودند

روز هفدهم اسب دوانی و کالسکه‌رانی و مشق سواره نظام بود بعد از اختتام اسب دوانی سوارهای عرب مشق سواری و تیراندازی کردند خالی از تماشا نبود مشقشان خیلی شبیه بمشق سوارهای بختیاری ایران است اسبهایشان خوب و خودشان خوش قامت و خوش هیکلند عربهای این صفحات مغرب اغلب سفید پوست و بلند قامتند و بواسطه امتزاج با بربر و ترك و بعضی از فرنگان کمتر بعربهای عربستان شباهت دارند دولت فرانسه چندین فوج پیاده و سواره عرب گرفته است لباس و موسیقان اینها بجزئی تفاوت لباس و موسیقان قدیم اعراب مغربی است ولی صاحبمنصبان بزرگشان تماماً فرانسه اند

روز نوزدهم صفر کدخدای شهر مأمورین و اجزاء انجمن را بنهار دعوت کرده بود بعد از اختتام نهار

کدخدا برخاسته تقریری تعارف آمیز بخواند و چند نفر از حضّار تقریری در جواب اوادا نمودند این بنده نیز نطقی بزبان فرانسه اظهار تشکّر از صاحب منزل و تعارفات رسمانــه نسبت بسایر حضّار نمود و خالی از اثر نبود

شب را در عمارت تابستانی فرمانفرما مجلس بال بود و نیز جمع کثیری از اعاظم شهر و شیوخ مغربی مدعو بودند شکوه زیادی داشت و بسیار خوش گذشت

در روز بیستم صفر ساعت دوی بعد از ظهر انجمن مستشرقین بریاست وزیر علوم دولت فرانسه مسیو (بیَن وِنو ما رتَن) در عمارت (قصر قونصلی) جمع شده بعد از دوساعت مذاکرات رسمانه بر چیده شد و انجمن بعد در کپنهاگن پا یتخت دا نمارك منعقد خواهد گشت

ضیافت شام مفصّلی در همین روز برای وزیر علوم فرانسه در (هتل دو ویل) فراهم آورده سی‌ودو نفر از اجزاء انجمن مستشرقین را هم دعوت کرده بودند این بنده هم از مدعوّین بود

روز بعد (۲۱ صفر المظفّر) انجمن پراکنده شد بعضی باروپ معاودت نموده و برخی بعزم سیاحت بداخله ممالك مغرب رفتند واین بنده بعد از ظهر بیست و یکم صفر حرکت کرده از طریق مارسیل و پاریس با نگلستان مراجعت نمود

رو یهم رفته گذارشات انجمن بخوبی گذشت واین بنده از احدی خلاف آداب انسانیّت ندید وجز معقولیّت از کارگذاران انجمن مشاهده ننمود و هیچ جای شك نیست که چنین محافل متضمّن ارتباط تامّه و فواید عمده است که نتایجش در آینده ظاهر

میشود اختلاط و ار تباط علما و فضلا و ادباء
طوایف مایهٔ بسی سعا د تها و علّت استحکام ارکان
مد نیّت و اساس انسانیّت است

عبد الحسین کاشانی

E. J. Brill, printers. — Leyden (Holland).

آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ دیرانہ لیا جائے گا۔